

ימי עיון בתנ"ך תשפ"א

'הבטה לאחור' ככלי פרשני בפרשנות צפון צרפת

פרופ' יהונתן יעקבס

1. ר' יוסף קרא (רי"ק) שמ"א א, יז:
כשנכתבה הנבואה שלימה נכתבה עם פתרונה וכל הצורך שלא יכשלו בה דורות הבאים, וממקומו אין חסר כלום, ואין צריך להביא ראיה ממקום אחר, ולא מדרש, כי תורה תמימה נתנה, תמימה נכתבה, ולא תתחסר כל בה. ומדרש חכמינו כדי להגדיל תורה ויאדיר.
2. מאפיינים לאיתור 'הבטה לאחור' בפרשני המקרא:
 - א. פסוק מוקדם קשה.
 - ב. נתון עובדתי חדש שלא היה ידוע קודם לכן, נחשף בפסוק מאוחר.
 - ג. הנתון החדש שופך אור על האירועים או על הפרטים שתוארו בפסוק המוקדם, ופותר את הבעיה שהתעוררה.
3. רשב"ם בראשית כ, ז:
ויתפלל בעדך - שהרי היה צריך רחמים, ככתוב לפנינו "כי עצור עצר ה'" (בר' כ, יח).
4. רשב"ם בראשית כד, י:
וכל טוב אדוניו - האנשים החשובים של בית אברהם, הוא שנאמר לפנינו "והאנשים אשר עמו" (בר' כד, נד).
5. רשב"ם בראשית כו, כב-כג:
ולא רבו עליה - לפי שנתרחק ממרעיתם, כדכתיב "ויעתק משם".
ויעל משם באר שבע - כי היה מתיירא מהם, שכן מוכיח שאמר לו הק' "אל תירא כי אתך אנ(כ)י" (בר' כו, כד), נמצא שהיה מתיירא.
6. רשב"ם בראשית מב, ח:
והם לא הכירוהו - כי בא עתה לפניהם בחתימת זקן. ועוד שראוהו מושל בכל המלכות בבגדי מלכות. וגם מן הקול לא היו מכירי' אותו כי על ידי מתורגמן היה מדבר עמהם כדכ' "כי המליץ בינותם" (בר' מב, כג).
7. ר' יוסף בכור שור (ריב"ש) בראשית כ, ז:
וחיה - ותִרְפָּא, כי ההשבה יצילך מן המות, ותפילתו ממה שאתה נעצר. וכן הוא אומר למטה "ויתפלל אברהם אל האלהים וירפא אלהים" וגו' (להלן יז) - אלמא, כי על ידי תפילה באה לו הרפואה.
8. ריב"ש בראשית כ, ד:
ואבימלך לא קרב אליה - כי נעצר ולא היה יכול להזדקק לאשה, כמו שהוא אומר למטה "וירפא אלהים את אבימלך".
9. ריב"ש בראשית א, לא:
יום הששי - בכולן לא נאמר רק 'יום אחד' ו'יום שיני', חוץ מיום שישי ושביעי, שנאמר בהם 'הששי' ו'השביעי' (בר' ב, ב), לפי שהיו מבוררים. שמש רבינו, כשכתב את התורה לישראל, כשהגיע ליום שישי אמר להם: זהו יום הששי שהקדוש ברוך הוא נותן לכם לחם משנה. וכשהגיע אצל יום השבת אמר להם: זהו יום השביעי שצוה הקדוש ברוך הוא לכבדו ולשמרו[...]. וכן בכאן אומר 'הששי' ו'השביעי' המבוררים לכם במקום אחר.
10. ריב"ש בראשית יג, ז

ימי עיון בתנ"ך תשפ"א

והכנעני והפריזי אז יושב בארץ - שלא תתמה ארץ טובה כארץ ישראל לא תוכל לישא שני בני אדם? לכך נאמר כי הכנעני והפריזי היו שם עמהם.

11. ריב"ש בראשית כט, כ

ויהיו בעיניו כימים אחדים - שלא תתמה למה אמר שבע שנים? היה לו לומר שנה או שנתים. מגיד לך שכל כך היה אוהב את רחל, שעדיין נראה לו שהוא אינה את לבן, שנתן לו אשה יפה כזאת בשביל עבודה מועטת.

12. ריב"ש במדבר כא, כו

כי חשבון עיר סיחון - ולפי שאמר "וישב ישראל בארץ האמורי בחשבון" (לעיל כה), אמר: אל תתמה על מה שאני אומר, שחשבון מערי האמורי, והיא היתה של מואב, כי חשבון עיר סיחון היתה, שנלחם במלך מואב הראשון - לא עם בלק, אלא בראשון שלפני בלק, שעדיין לא נאסרה ארץ מואב ליקח לישראל, ולא היתה בכלל האיסור, ולכך ישב ישראל בה.

13. ריב"ש במדבר כה, טו

ושם האשה המוכה - להודיעך כי גדולים היו, וצריך שיבטיחנו הקב"ה, כמו שאמר 'אל תירא אברם' אחר שהרג המלכים.

14. ר' אליעזר מבלגנצי ישעיה כ, ב:

[...] ואם תאמר היכן הגיד לנו הכתוב שחגר שק? הרבה דברים במקרא שלא הגידם הכתוב תחילה, ולפי דרכו מלמדך אותם. והטעם לפי שלא רצה להפסיק שיטתו על כך ולא בא לו מקום לכך. ושק יורם (מל"ב ו, ל) יוכיח[...].

15. ר' אליעזר מבלגנצי יונה א, י:

[...] כי הגיד להם כבר, על "מאין תבא" (א, ח). אבל הסופר שייר דבר זה על מה שאמרו לו "מה זאת עשית", והרבה שיטות כזו במקרא.

16. רי"ק שמ"א ל, ט

והנותרים עמדו - כלומר שנשארו מקצתם שלא עברו עמהם ועמדו שם ושמרו את הכלים, כאשר מפרש למטה בעיניין 'כי כחלק היורד למלחמה וכחלק היושב על הכלים' וגו' (ל, כד)

17. רי"ק מל"א ב, ה

ויתן דמי מלחמה בחגורתו אשר במתניו - חרב המצומדת על מתניו. שהרכין עצמו להרכין הנצב שבראש הלהב כאילו תפול החרב מאליה, וביד שמאלו תוקעה בבטנו. וכן הוא אומר "ועמשא בא לפניהם ויואב חגור מדו לבשו ועליו חגור חרב מצומדת על מתניו בתערה והוא יצא ותפול" (שמ"ב ב, ח). להלן לימדך שעשה מעשה שנפלה החרב מתערה כדי שיאחזנה ביד שמאלו, ויכהו בה באותו עיניין שלא יהא עמשא מבין ששלף אותה מתערה. וסתם את דבריו שלא פירש מה היתה ערמומיתו שעשה שיצתה לחוץ, ואיך עשה שלא הבין עמשא כשיצא לנשק לו, שכבר שלף יואב את החרב מתערה. וכאן לימדך ופירש את דבריו, שעל ידי שני דברים הרגו: בחרב המצומדת על מתניו וזהו בחגורתו אשר במתניו, ועל ידי שהרכין עצמו להראות לעמשא כאילו הרכין לקשור שרוך אשר ברגליו. ואינו עושה כן אלא כדי שתפול החרב מתערה ויאחז אותה ביד שמאלו, וביד ימינו אוחז בזקן עמשא לנשק לו כדי לסמות עיני עמשא, שלא יראה החרב שלופה בידו.

18. רי"ק יחזקאל לח, טו

למעלה אמר "והוצאתי אותך" (לח, ד) ולא פירש מאי זה מקום, ופירשו בכאן.